

Mohamedou Ould Slahi Houbeini (Mauretánie)

Mohamedou Ould Slahi Houbeini (* 1970), mezinárodně uznávaný autor, v roce 1990 odcestoval do Afghánistánu, aby pomohl mudžahedínům. Podstoupil výcvik v táboře Al-Káidy a v roce 1991 tam složil přísahu věrnosti. Brzy odjel do Německa, počátkem roku 1992 se však na dva měsíce do Afghánistánu vrátil a po odjezdu zpřetrhal veškeré styky s Al-Káidou. Vláda Spojených států ovšem tvrdí, že Slahi pro Al-Káidu prováděl nábor a byl jí nápomocen i jinak. Na přelomu let 1999 a 2000 žil v kanadském Montrealu, kde byl vyšetřován kanadskou tajnou službou pro podezření z účasti na teroristickém útoku. Slahi se vrátil do Mauretánie, kde byl vyslýchán a zproštěn obvinění. V roce 2001 byl doma zadržen, vyšetřován FBI a poté ho CIA převezla do Jordánska, kde byl mučen. Od roku 2002 byl po čtrnáct let bez obvinění držen ve věznici Guantánamo Bay na Kubě. Roku 2016 byl propuštěn a vrátil se do Mauretánie. Své zážitky Slahi sepsal v románu *Deník Guantánamo*. V roce 2022 obdržel nizozemskou cenu PAX Peace Prize (Verdeduif) a v září 2023 švýcarskou Cenu Marca Borradoriho Lugao.

ukázkou z anglického originálu přeložila Hana Pavelková

Boty

Narodil jsem se v době velkých proměn i ztrát. Už jako malý jsem sledoval, jak mizí život, který jsem měl žít.

Oficiálně pocházím z malého města Rosso na řece Senegal, v jižní části Mauretánie, ale mým domovem byla také poušť za městem, kde se můj otec staral o stádo velbloudů, stejně jako jeho otec před ním, a jeho zase před ním. Mám mnoho bratrů a sester, ale v rodině mi někdy říkali „otcův Josef“. Tak se v Mauretánii říká nejoblíbenějšímu dítěti. Nemyslím si, že bych byl jeho oblíbenec, ale stejně jsem s ním trávil co nejvíc času. Pořád jsem se něco učil.

Pamatuju se, jak jsem se učil o dešti. Jako malý jsem si myslel, že když prší tam, kde právě stojím, pak prší úplně všude na světě. Jednou jsem ale zaslechl otce, jak se s ostatními beduíny baví o dešti a podle něj plánují cesty pro svá stáda. Tehdy mi došlo, že déšť nepadá všude stejně – a už vůbec ne najednou. Kde ale začíná hranice mezi místem, kde neprší, a místem, kde už ano? Odpověď jsem našel během našich nekonečných toulek s velbloudy, kteří nás zdánlivě vedli, kam se jim zachtělo. Najednou mě do nosu udeřila vůně deště, který vdechl dunám nový život. A pak jsem ho spatřil, jak se blíží, a my jsme překročili tu zjevnou čáru: jasně jsem viděl, že za námi je suchá země a před námi mokrá.

Rozpršelo se tak moc, že jsme se šli schovat pod strom. Všechny otcovy věci se vešly do koženého pytle zavěšeného na sedle: nádobí na přípravu čaje, malý kotlík na vaření, odsávačka na dojení, rýže a fazole; ve dvou jsme to snadno pobrali a běželi se ukrýt. Schoulili jsme se pod strom, otec si zapálil dýmku, já se k němu přitulil a pozoroval déšť. Miloval jsem vůni jeho oblečení načichlého tabákem. Připadal jsem si v bezpečí a teple. Moc jsem si přál vyrůst a být jako on – a kouřit jako on; po ničem jiném jsem v životě víc netoužil. Kouřil, když byl unavený, šťastný, smutný nebo zamyšlený – a když mohl kouřit, nikdy neměl hlad. Vždycky ale poznal,

kdy mám hlad a žízeň já, tak jsme ještě chvíli počkali, až déšť ustane, a pak rozdělali ohýnek. Podal mi odsávačku a nechal mě v domnění, že mu pomáhám dojit velbloudici, zatímco celou dobu tajně vědro nakláněl koleny. Neměli jsme žádnou vodu, tak jsme rýži uvařili v mléce, a chutnala výtečně. A samozřejmě, všechno chutná výtečně, když máte hlad.

Otec mě o velbloudech naučil všechno, co dnes vím. Naučil mě první krátké úry. Učil mě poezii a musel jsem se naučit nazpaměť spousty veršů. Naučil mě psát. Vštípil mi lásku k vědění i ke zvířatům. Naučil mě, že i ticho je způsob komunikace. Naučil mě, co znamená mít smysl pro humor. Nikdy na mě nezvyšil našťavaně hlas, jenom jednou, když ho donutila matka, protože jsem odmítal vypít mléko. Bylo vidět, že ho to dlouho mrzelo. Když nastala sucha, brával mě ke hrobům velbloudů, které tam pohřbil, abychom na ně společně vzpomínali. Chtěl, abych pochopil, že i tohle je součást života, který jsme si pro mě oba představovali, a každý rok o trochu víc – a i přesto mě dokázal nějak přesvědčit, že dobré dny se jednou musí vrátit.

Matka žádným takovým iluzím nepodléhala. Instinktivně pochopila, že náš starý způsob života nemá budoucnost, a věděla, co je třeba udělat. Samostatně rozhodla, že nás se sourozenci přestěhuje do hlavního města, a udělá z nás první generaci v dlouhé rodinné historii, která opustí beduínský život a usadí se ve městě. Otec byl, jaký byl, a tak nemohl opustit stáda, její rozhodnutí však přijal bez odporu a stížností. A tak zůstal, udržoval tenké pouto s dávnými časy, a zoufale doufal, že se jednoho dne naši velbloudi vzkřísí a všichni se najednou zjeví u našich dveří a přesvědčí matku, abychom se z města vrátili zpět.

Místo toho, jen pár měsíců po přestěhování, když jsem dostal malárii a zmítal se v horečkách, se k nám donesla zpráva, že otec znenadání zemřel, když se staral o stádo. Trvalo týdny, než jsem byl vůbec schopný plakat, ta bolest byla naprosto nesnesitelná.

[přestávka]

Bylo mi devět. Byl jsem malý a velmi hubený, vážil jsem jen třiadvacet kilo – podle veřejné váhy, kterou umístili vedle pomníku Nezávislosti na náměstí před nuakšottským letištěm. Tehdy jsem se poprvé v životě postavil na váhu. Ohromilo mě, že váha umí zvážit nejen fazole, maso či rýži, ale dokonce celého člověka.

Průvodcem, který mi tenhle zázrak ukázal, byl kluk, kterému jsem začal říkat Kouzelník. Pár dnů poté, co jsme se přistěhovali, ještě během těch několika týdnů, kdy byl otec ještě naživu, mě vzal na prohlídku hlavního města. Připadal jsem si nesmírně privilegovaně. Byl ze známé rodiny: jeho strýc byl prominentní politik a obchodník, který musel uprchnout do Senegalu po neúspěšném pokusu o převrat v roce 1981. Měl jsem toho kluka rád. Říkal jsem mu Kouzelník, protože ovládal jeden trik, který jsem až dodnes neprokoukl: aniž se podíval na hodinky, vždycky dokázal určit čas na minutu přesně. Ve třídě jsme ho zkoušeli pořád dokola, ale on se ani jednou nespletl.

Je úžasné, jak se děti dovedou spřátelit. Kouzelník a jeho kamarádi mě mezi sebe ihned přijali, i když jsem byl jediný žák, který bydlel v Bouhdidě, chudinské favele dva kilometry od školy, kde jsme s rodinou žili. Ve třídě jsme ale všichni byli na stejné lodi. Soutěžili jsme, kdo první odpoví na otázky našeho velmi hlučného a přísného ředitele, který s sebou nosil klacek

a bouchal jím do ráfku staré pneumatiky místo školního zvonku způsobem, který vysílal jasné poselství.

Když mi Kouzelník první den ukazoval Nuakšott, pozval mě i k sobě domů. Ten dům bych dnes po psal jako skromný, ale tehdy mi připadal jako palác s nádherně malovanou fasádou a vnitřkem, který voněl čerstvě natřenou barvou. Kouzelník mi ukázal vymoženosti, o kterých jsem neměl sebemenší zdání, jako třeba vodovodní kohoutky z nerez, které měli nejen v kuchyni, ale i v koupelně, kde byla i sprcha. V Rossu jsme používali na sprchování jen vědra, a dokonce i v Bouhididě trvalo roky, než jsme v našem starém domě měli aspoň zastaralý kohoutkový mechanismus.

Potrubí dobrý příběh neudělá, zato letiště ano. Pokud se mě týče, v Nuakšottu jsem byl proto, abych tu sbíral historiky. Takové, které přivázely děti z lepších rodin, když přijely z Nuakšottu do Rossa na prázdniny. Dvě z těch dětí si pamatuju obzvláště dobře, Bechira a Mrabbiha. Krom toho, že byli vymydlení jako pravé městské děti, měli módní sestřih a zdravé sebevědomí, a navíc je doprovázel elegantní plavý vlčák jménem Tarzan. Na rozdíl od nás oba uměli poměrně plynně konverzovat francouzsky a nutili nás corrigez vos fautes, když jsme se pokoušeli s nimi držet krok. Snášeli jsme jejich posměšky jen proto, aby nám vyprávěli o Nuakšottu, který v jejich podání vyzníval jako oslnivé, kouzelné město plné světél a mnohapatrových budov.

Protože jsem chtěl být jako Bechir a Mrabbiha, nadšeně jsem souhlasil s matčiny rozhodnutím přestěhovat se do hlavního města. I proto jsem tehdy tak nadšeně utíkal přes náměstí Nezávislosti, v den, kdy jsem se poprvé postavil na váhu a navštívil letiště, které tehdy stálo uprostřed města, jen dva kilometry od naší školy. Když mi Kouzelník řekl, že se tam půjdeme podívat, nemohl jsem se dočkat: konečně spatřím cíl své cesty. Rosso leží v polovině cesty mezi Nuakšottem a Dakarem, na letecké trase spojující obě letiště. Letadla jsou už tak nízko před přistáním, že když jsme byli malí, křičeli jsme na piloty, ať nám shodí bonbóny, když nad námi přelétali. A teď se budu moct před svými kamarády z Rossa vytahovat, že jsem byl tam, kde letadla do Nuakšottu přistávají.

Když jsme tam dorazili, zatrnulo mi: nic než dlouhá zeď podél hlavní silnice do Rossa, která najednou prudce zahýbala devadesát stupňů na východ do ulice El Emel (Naděje). Můj malý kamarád Kouzelník mě varoval už cestou. Když jsme se blížili, i já věděl, že se až k terminálu nedostaneme. Mohl jsem jen nahlédnout přes zeď a spatřil jsem jedinou prázdnou ranvej. Ani jedno letadlo nepřistávalo, žádné neodlétalo. Na letišti panovalo naprosté ticho. Stromy vysázené do řady lemovaly cestu k terminálu, zdi v barvě pouštního písku, za nimi po obou stranách kopce: letiště připomínalo údolí velbloudů, která jsme s otcem procházeli – něco jako ranvej pro zvěř.

Kouzelník a jeho kamarádi mě během prvních týdnů v Nuakšottu vzali na spoustu podobných výprav, i později, když jsem se zotavoval z malárie a ze šoku z otcovy smrti. Pomohlo i to, že jsem měl rád školu. Všechno pro mě byla hra – i vyučování. Pracnější bylo se do školy dostat. Pamatuju si jedno odpoledne v létě, kdy bylo nesnesitelné horko, dokonce i na mauretánské poměry, a já se po obědě chtěl vrátit do školy, ale žhavý písek mě pátil do chodidel. Brzy mi došlo, že když půjdu přímoú čarou, nezvládnou tam dojít. Tak jsem začal

přeskakovat ze stínu do stínu, abych si aspoň na chvíli nohy ochladil. Pořád to sice bolelo a muselo to být dvakrát tak daleko, ale fungovalo to – tedy fungovalo by, nebýt jedné sousedky, která mě zastavila a vynadala mi, že nemám boty.

No a teď jsem byl v pasti. Musel jsem stát na přímém slunci, zírat na ni, zatímco mě páčila chodidla, a vyslechnout si její přednášku. Příliš jsem se styděl přiznat, že si naše rodina nemůže dovolit koupit mi boty, a příliš jsem se bál říct, že mi ubližuje tím, jak o mých botách mluví dál a dál, zatímco se mi chodidla přiškvaňují k rozpálené zemi. Klouzal jsem pohledem mezi ní a svýma nohama v naději, že si všimne mého dilematu – dilematu, které bych samozřejmě neměl, kdybych měl boty – jenže ona byla příliš zabraná do své přednášky. Zbývala mi jediná možnost, jak ji ošálit, abychom z toho oba vyšli se ctí. Otočil jsem se a vydal jsem se směrem domů, aby to vypadalo, že její přednáška padla na úrodnou půdu a měla účinek. Ale místo toho, abych si šel about své neexistující boty, vydal jsem se jinou cestou, znovu přeskakoval ze stínu do stínu, a dorazil právě včas, abych stihnul odpolední vyučování.

[přestávka]

Vrhnul jsem se do víru života v Nuakšottu, uběhly tři roky – pro dítě celá věčnost. Od otcovy smrti každou myšlenku na Rosso halil temný oblak smutku; každá vzpomínka na tehdejší dobu se ztrácela v obrovském ohni a visela jak kouř mezi nebem a zemí. Když mi bylo dvanáct, Ramadán připadl na letní prázdniny a matčina sestra a její muž mě pozvali, ať u nich strávím léto.

Váhal jsem. Báł jsem se vracet do ulic, kde jsem se dřív procházel s otcem, každický krok oživoval potlačené vzpomínky a měnil celé město v pole žhavých uhlíků. Ale bylo tu i silné duchovní pouto, co člověk cítí ke svému rodišti, v mém případě k městečku na okraji pustiny. A navíc mě lákala představa léta mimo dosah mé přísné a ochranné matky a starších bratrů. Tou dobou už mnou zmítaly přepjaté, předpubertální tužby. Samozřejmě jsem chtěl zažít, jaké to je prozkoumat nějaké místo po svém, jako svobodný člověk, aniž bych musel matce hlásit, kam jdu. Šlo ale o mnohem víc. Chtěl jsem být dospělý. Chtěl jsem mít vlastní auto a nosit hezké oblečení. Chtěl jsem navštěvovat dospělé kamarády a nechat se od nich hostit nejlepšími lahůdkami jako někdo důležitý a jim rovný. Chtěl jsem posílat mladší děti, ať mi k čaji donesou chleba a arašídy, a chtěl jsem, aby si mě všímaly nejkrásnější ženy a nalévaly mi čaj. Chtěl jsem mít vlastní peníze a cestovat dle libosti, aniž bych to musel říkat matce nebo bratrům, nebo je dokonce žádat o svolení.

Nic z toho se samozřejmě nestalo. Teta byla svým způsobem stejně přísná jako moje matka. Zároveň ale byla i velkorysá, vtipná, chytrá a měla básnické nadání. Zastávala názor, že muži a chlapani by to měli v životě někam dotáhnout, takže potřebují pošťouchnout. Toto přesvědčení vehementně aplikovala na svého manžela, kterého jsem zbožňoval. Nutila ho pracovat, a on pracoval tvrdě, bez reptání. Rozmazloval ji a ona se ráda nechala hýčkat. Jejich vztah byl jednou z možných podob dokonalé lásky.

Strýcovou profesí byl chleba. Začal jako prodavač chleba už v dětství, kdy přeplul na druhý břeh řeky do Senegalů, aby se naučil, jak tahat vozík s chlebem od obchodu k obchodu. Pak se

naučil péct a postupně se vypracoval na pozici šéfa pekárny, a nakonec si pořídil vlastní. Když jsem byl malý a on ještě měl ten vozík na chleba, zeptal jsem se ho – jak už se děti ptávají – kdy vůbec spí, když je od rána do noci v práci, aby uživil rodinu a mohl rozmazlovat lásku svého života. S úsměvem mi odpověděl, že spí vestoje, zatímco táhne vozík z jednoho obchodu do druhého, a probudí se, až když dorazí k zákazníkovi. V době, kdy jsem se vrátil do Rossa, už měl svou pekárnu, a dokonce jezdil starým Citroenem. To auto tak vonělo čerstvým pečivem, že jsem byl v rauši už jen ze samotné jízdy a modlil se, aby aspoň jedna nepovedená bageta zbyla a neprodala se.

Když jsem byl malý – příliš malý na to, abych se mohl účastnit čajových obřadů – mě strýc nechal sednout si vedle něj a nalil mi hrneček silného, hořkého čaje. Vysloužil jsem si to tím, že jsem naslouchal jeho dlouhým a barvitým historkám – historkám, které teta slyšela už stokrát a také to nepokrytě dávala najevo. Strýc byl i básník – hotová encyklopedie místní poezie. Brávil jsem si tužku a papír, zapisoval si jeho básně, a díky němu jsem se nazpaměť naučil mnoho básní i od jiných autorů. Především mi ale vyprávěl historky o mém otci, který byl jedním z jeho nejbližších přátel. Dozvěděl jsem se o otci mnohem víc, než mi kdy řekl on sám. Jedna historka, kterou strýc opakoval často, dokonce když jsem byl ještě malý a otec ještě žil, byla o tom, jak šel s otcem se stády, a jak tehdy ztratil jeho nůž.

Jako pro každého správného beduína byl otcův nůž nedílnou součástí jeho života. Opravdu bez něj nemohl žít a nikomu nedovoloval se ho byť jen dotknout. Jedné noci, když za tmy pekli na ohni maso, se strýcovi nějak podařilo si otcův nůž na chvíli vypůjčit, aby zkontroloval, jestli je maso už upečené. Když ho otec chtěl po chvíli vrátit, nůž byl pryč. Prohledali duny, strýce, dokonce i ohniště. Nakonec to vzdali a začali se věnovat večeři, a právě tehdy nůž našli – byl zabodnutý v mase, které pekli.

Otec byl celou dobu klidný, mohl sice ztratit nůž, ale nikdy neztratil klid. A když se nůž našel, vrhl se na činnost, kterou měl ještě raději než svůj nůž: pronášení jízlivostí v poetické formě. Otočil se na strýce a s kamenným výrazem začal recitovat:

*Nejvzácnější a vážený příteli,
toužím vědět,
jakou chutí oplývá dopečený nůž*

Upřímně řečeno, nepamatuji si přesně, jaké bylo poslouchat podobné historky tehdy v létě, tři roky poté, co jsem přišel o otce. Vybavuji si ale něco do cela jiného.

Pamatuji si, jak jsem dostal krabici – myslím, že od tety, ale určitě ji na její příkaz sehnal strýc. Pamatuji si, jak jsem tu krabici otevřel a do nosu mě udeřila vůně pravé kůže. Sundal jsem igelitový obal a vyndal nádherné, mahagonově hnědé sandály od Baťy, první dotek pravého evropského luxusu. Pamatuji se, jak jsem protáhl palec páskem a noha mi hladce sklouzla po kožené stélce sandálu a vyplnila kožené proužky jako vítr plachty, omamně měkké, na nohu jako ulité.